

Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum

Vriendennieuws 2015 – 2

Over vijfhoeken en de kwadratuur van de cirkel

Beste vrienden,

Binnenkort, op zaterdag 26 september, hoopt het bestuur weer velen van u te mogen verwelkomen op onze jaarlijkse Vriendendag. We treffen elkaar dit jaar in het vertrouwde Otterlo, en zullen de dag afsluiten in het museum. Want naast een boeiend programma is ook de persoonlijke ontmoeting tussen vrienden een kenmerk van onze jaardag.

In dit nummer van Vriendennieuws vindt u - naast het programma van de jaardag - ook mededelingen van directeur en conservator van ons Nederlands Tegelmuseum, verslagen van activiteiten in het afgelopen half jaar plaatsvonden, bijdragen van vrienden en enkele zakelijke mededelingen. Met name wijs ik op het voornemen tot contributieverhoging, en op een verrassing voor de sponsors/intekenaars van ons jubileumboek *Verglaasde Charme*.

Maar eerst iets geheel anders. Als verstokt krantenlezer en mediagebruiker word ik regelmatig verrast door nieuwsberichten of verhalen die met onze tegelinteresse verband houden. Bijvoorbeeld wanneer kunstenaars of designers weer eens eigentijdse varianten van klassieke ontwerpen in hun werk hebben geadopteerd. Of geheel nieuwe toepassingen verzinnen. Zoals de drie

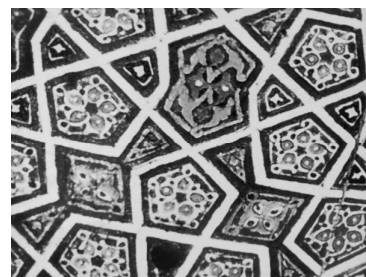
jonge ontwerpers van het bedrijfje Dtile die aan de rand van Arnhem een fabriekje hebben opgericht. Ze maken meubels met apparaten erin, die vervolgens met tegels bekleed worden. De voegen worden als een

grafische decoratie gezien. Trendy architecten en ontwerpers van Londen tot Los Angeles schijnen er mee weg te lopen. En op 14 augustus meldde *NRC Handelsblad* de vondst van de Vijftiende Vlakvullende Vijfhoek. Nooit van gehoord? Ik ook niet. Waar het om gaat is dit: We kennen tegels in allerlei formaten: driehoek, vierkant, rechthoek, cirkel, vijfhoek, stervorm en allerlei varianten daarop. Maar alleen met regelmatige driehoeken of vierkanten (en rechthoeken) kun je een wand naadloos vullen. Met regelmatige vijfhoeken, waarvan elke hoek 108 gra-

den is, kan dat niet. Maar tussen 1918 en 1985 hebben wiskundigen 14 onregelmatige, zogenaamde convexe vijfhoeken ontdekt waarmee je als het ware kunt “doortegelen”. Convexe vijfhoeken hebben een onregelmatige vorm en hun kenmerk is dat elk van de binnenhoeken kleiner is dan 180 graden. En wat is nu het nieuws? Juist! Dat drie wiskundigen in Washington dit jaar een vijftiende vijfhoek

hebben gevonden. Als je daar dan in de krant een afbeelding van ziet, denk je meteen aan die complexe, haast oneindige tegelmozaïeken van het

islamitisch cultuurgebied. Zou daar al lang niet ergens zo’n veldje vijfhoekige vormen in een eeuwenoude moskee te vinden zijn? Kortom, in de wetenschap, de kunst, of gewoon in een advertentie van een warenhuis: er is altijd wel een associatie met de hedendaagse werkelijkheid te vinden voor een tegelfan.

Het museum in Otterlo, met de daar verzamelde collectie en kennis is dan natuurlijk een ijkpunt. Dat willen we graag zo houden, voor nu, en zeker ook voor toekomstige bezoekers. Vorig jaar al startte het museumbestuur een proces van gedachtenvorming over de toekomst van het Nederlands Tegelmuseum. Na een eerste brainstorm heeft het Amsterdamse bureau d’Arts samen met Gordion advies - gespecialiseerd in musea - een advies uitgebracht. Daarin werden sterktes en zwaktes van het museum aangegeven, met een aantal mogelijke opties voor de toekomst. Als Vrienden hebben we met een financiële bijdrage dat onderzoek mede mogelijk kunnen maken. Na bestudering van het advies heeft het museumbestuur zijn positie bepaald. Onze directeur Willem Hollander gaat daar in zijn bijdrage verder op in. Als Vrienden zijn we uiteraard nauw bij dit proces betrokken, dat we constructief en kritisch volgen. Overleven is een kunst die van veel musea en culturele instellingen het uiterste vergt. Er wordt wel eens gezegd van musea dat ze zichzelf opnieuw moeten uitvinden. Dat kan soms lijken op het zoeken naar de kwadratuur van de cirkel. Misschien moeten wij in Otterlo dat vertalen als het vinden van een zestiende vlakvullende vijfhoek.

Lejo Schenk, voorzitter

Jaardag Vrienden Nederlands Tegelmuseum in Otterlo

Traditiegetrouw vindt de Jaardag voor Vrienden plaats op de laatste zaterdag in september; dit jaar op zaterdag 26 september.

Naast mededelingen door en over de Stichting Vrienden en over het Nederlands Tegelmuseum zijn er voordrachten door Jan Pluis, Peter Sprangers, Niké Haverkamp en Johan en Klaas Bert Mazereeuw. Uiteraard is er ook volop gelegenheid voor vragen, reacties en ontmoetingen, alsmede het tegelsprekuur

door Klaas Regts. Het volledige programma staat op bijgaande uitnodiging.

Voor slechthorenden reserveren we graag een paar plaatsen op de voorste rijen. Degenen die daar gebruik van willen maken, kunnen contact opnemen met Marianne Florschütz via 06-11051893 Of vrienden.tegelmuseum@tiscali.nl

Datum: Zaterdag 26 september 2015

Ontvangst vanaf 9.30 uur.

Plaats: De Waldhoorn,
Dorpsstraat 2, 6731 AT, Otterlo

Uit het Bestuur

Contributieverhoging

Het bestuur van de Stichting Vrienden heeft besloten de jaarlijkse begunstigersbijdrage voor alle leden vast te stellen op 30 euro. Voornaamste redenen daarvoor zijn de stijgende kosten, met name die van porti, drukwerk en activiteiten. Met deze verhoging hebben we ook de mogelijkheid om onze afdracht aan het museum wat te verhogen.

De bijdrage geldt ook voor begunstigers met partner, die 32,50 euro betaalden. Alle begunstigers hebben in deze nieuwe regeling de mogelijkheid om op hun kaart 1 introductie mee te nemen. Het Bestuur wil daarmee een stimulans geven om nieuwe bezoekers te interesseren voor het museum en de Nederlandse tegel.

Verglaasde Charme - gratis tweede boek voor intekenaars

Van onze uitgever SPA horen wij al enige tijd dat ons prachtige – en door de kwaliteit ook prijzige - jubile-

umboek *Verglaasde Charme* na twee jaar nauwelijks meer nieuwe kopers trekt. Daarom is besloten om een impuls te geven aan de verkoop en de verspreiding van de uitgave door deze vanaf nu aan te bieden voor een gereduceerde prijs van 35 euro (was 59,50 euro). Ook in onze museumwinkel zal deze verkoopprijs worden gehanteerd.

Tevens hebben we – in overleg met SPA - besloten om de Vrienden die indertijd met een sponsorbedrag en voor-intekening ten bedrage van 100 euro het eerste fundament onder de uitgave hebben gelegd, een gratis extra exemplaar van *Verglaasde Charme* aan te bieden.

Degenen die hiervoor in aanmerking komen, kunnen hun boek op de Jaardag, of later bij een museumbezoek in de museumwinkel afhalen. Let wel: de boeken kunnen niet per post worden verzonden! Wie onverhoopt het boek niet zelf in Otterlo kan komen ophalen, wordt vriendelijk verzocht een manier te vinden (of vooral iemand die naar Otterlo gaat) om het alsnog bezorgd te krijgen.

Nieuws uit het Museum

Het is al weer enige tijd geleden dat ik u mocht bijpraten over het wel en wee van ons mooie museum in Otterlo. Het doet goed om te kunnen constateren dat ondanks de bezuinigingen die de gemeente Ede ons oplegt wij in staat zijn om het museum meer dan draaiende te houden. De subsidie werd in drie jaar tijd verlaagd met ongeveer 80.000 euro. Daarmee verloren we ongeveer 50% van de gemeentelijke bijdrage. Door heel spaarzaam te werken, door het overvloedige vet (dat de organisatie vrijwel niet had) en door commerciëler te acteren, lukt het ons om in de lucht te blijven. Naar aanleiding van de ontstane situatie heeft het bestuur van het museum besloten om een externe consultant te vragen een onderzoek te doen naar de toekomst voor het Nederlands Tegelmuseum. Dat onderzoek is gedaan en afgerond met een doorwrochte rapportage. De belangrijkste aanbeveling uit dit

rapport luidt als volgt:

“Wij zien allereerst een principiële keuze voor het NTM. Wanneer staf, bestuur en vrienden zelf de vitaliteit hebben en de energie en slagkracht kunnen leveren om museum en haar onderwerp in welke vorm dan ook te laten voortbestaan, dan is dat een uiterst belangrijk startpunt voor geloofwaardige oriëntatie en planvorming richting, ofwel inrichting plus te Otterlo, ofwel samenwerking met derden elders. Wanneer vitaliteit en energie ontbreken of eraan wordt getwijfeld of die er zijn, dan rest slechts het antwoord afstoten van de collectie en het duurzaam borgen van de aanwezige kennis en netwerken.”

Het doet mij goed dat ons bestuur besloten heeft om in eerste instantie te gaan voor de inrichting plus te Otterlo. Een bewijs voor het vertrouwen dat onze bestuurders hebben in ons museum, in de tegel, en in

vrijwilligers, medewerkers en directie. De komende maanden zal het bestuur, in samenspraak met het bestuur van de Vrienden van het Nederlands Tegelmuseum en de directie, in Otterlo zich beraden over de te nemen stappen. Wij houden u graag door middel van Vriendennieuws op de hoogte. Mocht u naar aanleiding van deze bijdrage suggesties hebben of nader contact met mij willen, dan is een telefoontje meer dan welkom.

Willem Hollander, directeur
06-53318886

Nieuw aanwinsten

Wapenfeiten op Rotterdamse tableaux

Deze zomer precies 200 jaar geleden vond de Slag bij Waterloo plaats (18 juni 1815). Wij kregen een tableau waarop te zien is dat de Nederlandse kroonprins, de latere koning Willem II, gewond is en van zijn paard dreigt te vallen. De voorstelling is geschilderd naar een prent van de Rotterdamse tekenaar Jan Anthonie Langendijk (1780-1818) en is vervaardigd door de tegelbakkerij A. Verwijk & Zonen in Rotterdam, ca. 1815-1830.

In 2009 was het tableau al eens op een expositie in ons museum te zien. Het is een pendant van een ander Rotterdamse tableau, van gelijk formaat, dat wij al in onze collectie hadden: het Bombardement van Algiers in 1816. (Foto, detail)

(<http://www.geheugenvannederland.nl/?nl/items/TMO1:02411>).

Daarmee werden twee wapenfeiten van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden vereeuwigd.

De Kolk

Tot de bijzondere aanwinsten in het afgelopen half jaar hoort een grote tegelplaat met uitzicht op de Kolk in Rotterdam, ca. 1890. Deze grote plaat, een voorstelling uit één stuk, is geschilderd door Leon Senf (1860-1940). In de periode 1878-1928 was hij de belangrijkste schilder van De Porceleynse Fles in Delft. De voorstelling laat een stuk verdwenen Rotterdam zien. De Kolk, gelegen ter hoogte van de huidige Kubuswoningen in het centrum van Rotterdam, was een van de eerste havens van het middeleeuwse Rotterdam. Na de aanleg van de Blaak bleef de Kolk de verbinding naar de Hoogstraat. De tegelplaat toont de situatie voor de aanleg van het luchtspoor en station Blaak rond 1875. Op de achtergrond is de toren van de Sint-

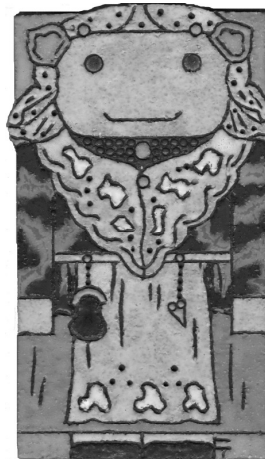
Laurenskerk te zien. In 1940 is de Kolk gedempt met het puin van de gebombardeerde stad.

Henk Yserman, de schenker van deze plaat, maakte in 2000 de lijst van blank merantihout, naar het voorbeeld van de lijsten die Wim Quist ontwierp voor de schilderijen van Van Gogh in het Kröller Müller Museum in Otterlo.

Keramische wand van Jan Snoeck

Het museum heeft een keramische wand ontvangen, in 1970 gemaakt door de kunstenaar Jan Snoeck (geboren 1927). Hij maakte deze voor de entreehal van destijds de firma Fasson, thans Avery Dennison (producent van stickers) in Leiden. Het bedrijf is afgelopen jaar verhuisd naar Oegstgeest en het bestaande kantoor is gesloopt. De wand is verzaagd tot 6 panelen van 1,6 x 3,4 meter, die voorlopig bij het museum worden opgeslagen.

Tegels van Frouwien Soenveld

Uit de nalatenschap van de Wageningse psycholoog Willem G. Vogelaar en zijn vrouw kreeg het museum 56 tegels met Nederlandse streekdrachten. De tegels zijn gemaakt door Frouwien Soenveld (1944) die sinds 1973 in Wageningen werkzaam is als keramist. Ze exposeerde verschillende keren in het museum, onder meer in 1992 met de tentoonstelling *Sur-re-prise*.

Soenveld ontwierp vanaf 1978 de serie tegels met daarop streekdrachten van ongeveer 80 mannen en vrouwen. Vogelaar kocht de tegels rond 1980 en hing deze in de wachtruimte van zijn praktijk in Wageningen.

Vrijwel gelijktijdig kreeg het museum ook drie tegeltableaus die Frouwien Soenveld in 1982 maakte ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van de familie Heine. Het is een drieluik met verschillende soorten bloemen, zoals de anjers die het echtpaar bij bijzondere gelegenheden omringden.

Johan Kamermans, conservator

Exposities in het Nederlands Tegelmuseum

5 september t/m 18 oktober

Keramische beelden van Joan Seyferth

Joan Seyferth (Amsterdam, 1948) gebruikt mythes en sprookjes uit allerlei verre culturen om haar visie te geven op het rolpatroon van man en vrouw. Daarbij houdt zij ervan om de verhoudingen een beetje op hun kop te zetten.

De expositie toont grote keramische reliëfs die een oude, Japanse mythe uitbeelden en ons daarmee een spiegel van intermenselijke relaties voorhouden. Daar worden in een soort contra-opstelling grote beelden met Chinese, Indonesische en Egyptische inspiratiebronnen aan toegevoegd.

24 oktober t/m 29 november

Chris Dagradi

Chris Dagradi (1954) - in New York opgeleid als schilder - heeft zich in Nederland ontwikkeld tot keramist. Werkzaam bij de Koninklijke Porceleyne Fles in Delft is hij onder meer betrokken bij speciale (tegel)projecten. In 2002 maakte Chris voor een tentoonstelling in ons museum het grote tableau *Transformatie*. Er zijn geschilderde tableaux met traditionele elementen, zoals Delftsblauw geschilderde tulpen, gecombineerd met verrassende omlijstingen. Daarnaast maakt Dagradi reliëftegels, waarbij hij met een stempel een afdruk in de klei maakt. Door combinaties van motieven en variaties in glazuren worden heel uiteenlopende effecten verkregen.

Vanaf december t/m maart 2016

Tegeltableaus uit het Rijksmuseum

Selectie uit de rijke depotcollectie van Rijksmuseum Amsterdam

Johan Kamermans, conservator

Vriendenvitrine

In de Vriendenvitrine liggen momenteel bijzondere tegelcombinaties van Andre Vlouten. De toelichting op zijn selectie schreef hij in het vorige Vriendennieuws. De volgende exposant is Frans Klein die een deel van zijn collectie Britse tegels laat zien. Hieronder lees u zijn verhaal. Tot het volgende Vriendennieuws,

Marianne van den Ent en Vries Kool

Andre Vlouten 1 juli - 1 november

Frans Klein 1 november - 1 maart

Britse tegels (Vriendenvitrine - Frans Klein)

Door het bekijken van Hollandse tegels in musea in Groot-Brittannië kwam ik 10 jaar geleden in contact met de Britse tegel. Vooral in de 19^e eeuw hebben de

Britten een grote variëteit aan tegels geproduceerd dankzij de vernieuwingen door de industriële revolutie. In die periode waren er meer dan 30 fabrieken actief waarvan Mintons China Works tot de grootste kan worden gerekend, met een zeer veelzijdige productie.

Via de veilingsite E-bay begon ik tegels te kopen en probeerde voorbeelden te bemachtigen van de verschillende fabrieken en van de diverse toegepaste technieken.

Behalve mooie decoraties op de voorkant, hebben veel tegels ook een interessante achterzijde met fabrieksnamen en merktekens waardoor ze goed te dateren zijn. Na een paar jaar had ik een aardige collectie in de gangbare 6x6 en 8x8 inch maten. (resp. 15 en 20 cm). Het mooie van deze Britse tegels – ook wel *Victorian Tiles* genoemd naar koningin Victoria (1819-1901) - is dat een serie bij elkaar een vrolijk kleurig geheel is. Het boek *Collecting Victorian Tiles* uit 1979 van Terence A. Lockett was voor mij een leidraad om te zoeken naar tegels die ontbraken in mijn collectie. Hoogtepunten voor mij zijn de vroege “Prosser Patent” tegels uit de periode 1840-1850. Dit zijn de eerste tegels gemaakt van geperste kleipoeder. Qua decoratie vind ik de *Aesthetic Movement*-tegels fraai.

Deze kunstbeweging ging vooraf aan de Arts & Crafts en Art Nouveau in de periode 1870-1880.

Ontwerpers lieten zich inspireren door Japanse prenten en keramiek en gebruikten motieven als bamboe en kraanvogels en werkten met

asymmetrie.

Uit de serie Arts and Crafts zijn de tegels van de ontwerper William de Morgan mij dierbaar. Deze handgevormde tegels hebben een dikke laag kwartsglazuur waardoor de kleuren intens worden. Helaas gaan de rode lustertegels van De Morgan boven mijn budget en vormen dan ook een hiaat in de collectie.

Technische hoogtepunten zijn de fototegels met echte foto's in het glazuur en de reliëftegels met donker glazuur waardoor een foto-effect ontstaat.

Van November tot Februari is een deel van mijn collectie in de vriendenvitrine te zien en ik hoop dat de bezoekers mijn enthousiasme voor de Britse tegel zullen herkennen.

Veel kijkplezier!

Frans Klein

Olympisch erfgoed in het Tegelmuseum

Het organiseren van de Olympische Spelen in Nederland in 1928, en de bouw van het Olympisch stadion in Amsterdam naar ontwerp van Jan Wils, waren de aanleiding voor het verschijnen van tal van memorabilia. Nederland telde opeens mee op sportgebied en dat zou men weten ook! Herdenkingsborden, bekers, vaasjes, tegels en tegeltaleaus moesten de herinnering aan deze Zomerspelen, en aan andere Olympische evenementen levend houden. Zoals vaak met dit soort gelegenheidsvoorwerpen het geval is, gebeurde ook nu: het werden verzamelobjecten, gebonden aan een unieke gebeurtenis.

Een van de belangrijkste, zoniet de belangrijkste Nederlandse verzameling Olympiana werd met het nodige fanatisme en doorzettingsvermogen (bij voorbaat Olympische eigenschappen) bijeengebracht door de heer Jip van Leeuwen. De verzameling was deze zomer te zien in het Nederlands Tegelmuseum, van 18 juli t/m 30 augustus.

De officiële opening werd, na inleidende woorden van de verzamelaar Van Leeuwen, verricht door mevrouw Ada Kok, gouden koningin van de 200 meter vlinderslag tijdens de Spelen in Mexico in 1968. De kampioene vertelde onder andere over de niet-aflatende trainingsarbeid, gewoon met de bus naar het zwembad..., vergelijk dat maar eens met de tegen-

woordig zo verwende voetbalkrennen in hun dikke auto's. Bij de Bosbaan werd ze wel eens lastiggevalen door potloodventers. Ze liet zich daardoor niet van haar stuk brengen: 'Nee, dank u, geen belangstelling', aldus Ada.

Na de opening - we waren al aan de wijn - vroeg deze zwemmer aan haar welke beenbeweging bij de vlinderslag hoort. 'Is dat gewoon die van de schoolslag, of moet je flipperen, als een dolfijn?' Het kan allebei', antwoordde ze, 'alleen ga je met de schoolslag niet zo snel.' Vol ontzag zei ik: 'Maar dat hoëft ook helemaal niet, mevrouw.'

Leo van Druten

Vrienden en tegels in den vreemde

In mei van dit jaar deden wij - op weg naar Portugal - Sevilla aan, een waar paradijs voor tegelliefhebbers. De hoeveelheid tegels en de kleuren zijn overweldigend. De gebouwen die Alfonso Pleguezuelo ons had aangeraden hebben we om logistieke redenen in omgekeerde volgorde bekeken, waardoor er ook nog een climax zat in onze bewondering en perplexiteit. De meerderheid van de tegels was in de *cuerda seca* en ook wel aresta-techniek, maar er waren ook majolica-tegels uit latere eeuwen: uit de fabrieken in Triana, aan de overkant van de Guadalquivir; ook Francisco Niculoso, Vlaamse tegels en zelfs Amsterdamse, van rond 1700.

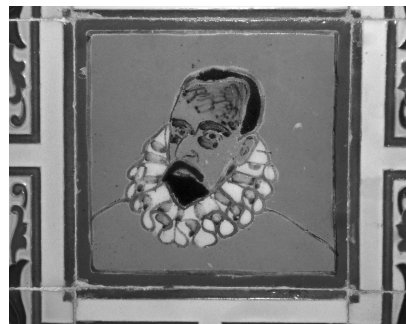

Hier een kleine greep uit wat we bezocht hebben: Alcazar (foto: Karel V) en de Carranca-collectie, Casa de Pilatos (het hele zomerpa-

leis is betegeld in wel 150 patronen), Museo de Bellas Artes, Plaza de España, Museo de Artes y Costumbres en het Centro de Cerámica de Triana dat in 2014 vernieuwd werd. De zeven Nederlandse taleaus met

bijbelscènes (twee daarvan binnen één omlijsting, met Nederlandse tekst in de rand ertussen) van Van Oort of Van der Kloet, bevinden zich tegenwoordig op de binnenplaats van het Hospital de la Santa Caridad (zie Wilhelm Joliets www.geschiede-der-fliese.de/sevilla.html en J.M. dos Santos Simões, *Carreaux céramiques hollandais au Portugal et en Espagne*, La Haye 1959, 120-122 en platen XXXVII-XXXIX).

Lopend door Sevilla zie je te veel taleaus om op te

noemen. Ik noem hier één aanrader: Bar-restaurant El Rinconcillo met o.a. een tegelportret van Cervantes (foto). Voor het Alcazar en de tuinen moet je zeker een halve

dag uit trekken, maar alle gebouwen met tegels, evenals de kathedraal en overige musea, kunnen vanuit een hotel in het centrum van de stad binnen drie hele dagen bekeken worden, bijvoorbeeld in een lang weekend. Het Romeinse Itálica, buiten de stad, heb ik dan niet meegerekend.

In Almansil, in de Algarve, is het ons eindelijk gelukt

de mooiste kerk van Portugal van binnen te bewonderen. De Igreja S. Lourenço is van onder tot boven, ook het tongewelf en de koepel, betegeld door Policarpo de Oliveira in 1728 (zie de rondleiding van José Meco op <http://www.rtp.pt/play/p1623/e173672/rtp2> of <https://www.youtube.com/watch?v=794pIb-enII>). De blauw-witte tableaux met Latijnse teksten verbeelden het leven en martelaarschap van de H. Laurentius. Even ten noorden van Lissabon, in Santo Antão do Tojal, staat het Palácio da Mitra (Aartsbisschoppelijk Paleis); een groot complex met ook nog een kerk, pombal (grote duiventil), tuinen en land. Ik had een afspraak gemaakt met iemand van de gemeente om mij rond te leiden. Het paleis zelf wordt gebruikt voor ontvangsten en is versierd met tientallen schitterende blauw-witte barok tegeltafelen (zie <http://www.geschichte-der-fliese.de/tojal.html>). Op een congres in Lissabon kwam ik oude vrienden tegen, die de Portugalgangers zich zullen herinneren: Maria João Santos Simões en haar man, Fátima Loureiro, Ana Paula Gordo, Vítor Serrão, Susana en Pedro Flor, José Meco, Alfonso Pleguezuelo, Inês Pinto en José Meco. De lezingen vormden een eerbetoon aan Santos Simões en vierden het tot stand

komen van een on-line Biblioteca DigiTile, het product van verschillende samenwerkende instituten, musea en faculteiten in Lissabon (digitile.org – met een Engelse versie). Ook Robert Vonk en Carla Kroeze hebben we gezien.

Tenslotte zijn we naar Pécs (Hongarije) geweest, een prachtig stadje waar we de keramiek van de 150 jaar oude Zsolnay-fabriek bekeken hebben, in de stad, in musea en in hun Cultureel Centrum op het fabrieksterrein. De meeste tegels zijn reliëftegels en gemaakt voor tegelkachels in de appartementen van gewone burgers. Met de glazuren (o.a. *eosin*) voor het sieraardewerk is veel geëxperimenteerd, wat geresulteerd heeft in fabelachtig stralende kleuren. Heel Pécs met alle musea: twee volle dagen. Kortom, een tegelrijke vakantie.

Francine Stoffels – f.stoffels@scarlet.nl

Beurzen, veilingen, exposities, excursies, lezingen, tegelnieuwtjes

Beurzen

Antique & Collectable Tile Fair, Nottingham (UK)
Jaarlijkse tegelbeurs in St. Jude's Church Hall in Nottingham, georganiseerd door Mike Blood. zaterdag 3 oktober, 10.00 – 16.00 uur.

Tegel- en bodemvondstenbeurs Delft

Op zaterdag 10 oktober is er weer de beurs in Delft voor antieke tegels en bodemvondsten.

Openingstijden: 9.00-13.00 uur.

Plaats: Brabantse Turfmarkt 9, Delft.

Het aanbod op deze beurs bestaat uit voornamelijk Nederlandse bodemvondsten zoals: baardmankruiken, majolica, tin, glas, metaaldetectorvondsten en munten.

Inlichtingen: 0152122227 of 0648466725

thalderen@yahoo.com.

Veiling

Rob Michiels Auctions, Brugge, 11 en 12 oktober 2015

Op zondag 11 oktober en maandag 12 oktober is de volgende veiling van Rob Michiels Auctions - Antiques & Arts in Brugge. Op zondagmiddag vanaf 14.00 uur staat Europese keramiek centraal. Naast

bijzondere stukken zoals bijvoorbeeld een onbekende schotel in Italiaanse majolica, een koe in zwart Delfts aardewerk (een van de vroegst bekende stukken) en een 18^e eeuwse Chinese vaas in zogeheten "Ge"-glazuur komen er ook tegels op markt.

Kijkdagen zijn van 3 t/m 10 oktober, 10.00 – 20.00 uur. De veiling vindt plaats op Genthof 9, 8000 in Brugge. Meer info: www.rm-auctions.com, tel +32(0)473713668

Exposities buiten Otterlo

British Ceramics Biennial, Stoke-on-Trent, 26 september t/m 8 november 2015

Tegelnieuwtje

De Morgan Centre

In juni 2014 was het De Morgan Centre genoodzaakt zijn deuren te sluiten. Sindsdien ontwikkelde de De Morgan Foundation plannen om de collectie toch toegankelijk te houden. Onlangs resulteerde dit in een partnership met de Watts Gallery in Compton (Surrey). Door middel van bruikleen zijn hier sinds augustus jl. de topstukken uit de De Morgan collectie weer te zien.

Watts Gallery, Down Lane, Compton Guildford, Surrey, GU3 1DQ

In Memoriam

Lothar Scholz 1935 - 2015

De Duitse tegelkunstenaar Lothar Scholz overleed op 3 april van dit jaar. Hij was een bekende figuur in de tegelwereld. Niet alleen vanwege zijn werk als kunstenaar maar ook als oprichter van het Erstes Deutsches Fliesenmuseum in Boizenburg in 1995. Hij maakte carrière als tegelkunstenaar in de voormalige DDR en voerde belangrijke staatsopdrachten uit voor gebouwen in Berlijn. Na de hereniging van Duitsland keerde hij terug naar zijn geboortestad Boizenburg waar hij zijn werk voortzette met veel privé-opdrachten. Hier speelde hij ook een belangrijke rol in de oprichting van het Fliesenmuseum, waarvan hij vele jaren voorzitter van was.

Persoonlijk leerde ik Lothar goed kennen op een tegelsymposium dat in 1997 gehouden werd in Brieselang, bij Berlijn. Dat was het begin van een goede vriendschap die tot zijn dood duurde. Gedurende deze jaren werkten wij samen op het gebied van tegeltentoonstellingen en publicaties over tegels. Lothar was een vriendelijke en bescheiden man, en een

formidabele kunstenaar die monumentale opdrachten met grote artistieke inspiratie en technische vakkennis kon uitvoeren. Veel van zijn tegeltableaus zijn gelukkig nog te zien in Berlijn en Boizenburg. Hij kon ook heel goed in het klein werken en losse tegels met prachtige landschapjes schilderen, vaak gebaseerd op de rivierlandschappen langs de Elbe bij Boizenburg waar hij zijn studio had.

Hans van Lemmen

Expositie en lezing over tegels in Amsterdam - mei 2015

Op 27 mei hield Johan Kamermans in de Openbare Bibliotheek van Amsterdam (OBA) een lezing over de ontwikkeling van de tegel met veel Amsterdamse voorbeelden. De lezing vormde de afsluiting van een kleine expositie die het Nederlands Tegelmuseum had

ingericht in de Centrale Bibliotheek. In een tiental vitrines, verdeeld over twee verdiepingen waren enkele mooie tegels en tableaux te zien, alle met een link met Amsterdam. Zo konden Amsterdammers in hun eigen stad kennis maken met een bijzonder stukje lokale geschiedenis.

Voor de lezing kwamen ruim twintig bezoekers - ongeveer de helft vrienden en verder introducées. Bijzonder was te horen dat het 17e eeuwse Amsterdamse tegeltableau van tegelbakker Haye Esdré uit de 2e Boomdwarsstraat, sinds 1875 in het bezit van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, onlangs is geplaatst in het Gemeenlandshuis op de Diemerzeedijk. De leerzame avond in de OBA werd afgesloten

met een gezellige borrel waarbij een goed glas port werd geschonken.

Smaakt naar meer

Al langer bestaat het idee om met regelmaat tegellessen in den lande te organiseren. Als Amsterdammer organiseerde ik graag deze eerste editie, waarvoor onze Amsterdamse museumvrienden speciaal waren uitgenodigd. Terugkijkend op een geslaagde avond en enthousiaste reacties is het duidelijk dat dit initiatief navolging verdient.

Om komende tijd meer lezingen te kunnen organiseren, voor en door Vrienden, willen we inventariseren wie hier belangstelling voor heeft. Wilt u op de uitnodigingslijst staan? U kunt zich opgeven, als toehoorder en als spreker,

via: vrienden.tegelmuseum@tiscali.nl

Frans Klein

Een weekend vol Art nouveau en Art Deco 2 en 3 mei 2015

Een gezelschap van 15 kenners en liefhebbers ging zaterdag 2 mei op pad richting Brussel. Deze tegel-tweedaagse startte met een bezoek aan het Musée de Cinquantenaire, waar enkele Vlaamse vrienden ons verwelkomden en zich bij gezelschap voegden. Mario Baeck leidde ons door dit Jubelparkmuseum, met als hoogtepunt de bezichtiging van de beroemde 16de eeuwse vloer uit de abdij van Herckenrode. Hier hadden velen zich op verheugd en er werd in gepaste stilte gejubeld. Daarna voerde een wandeling door de omliggende wijk Etterbeek langs diverse huizen met geveldecoraties van Gilliot Hemiksem en Maison Helman. We bezochten in dezelfde wijk het huis van de architect Paul Cauchie, die ook voor zijn eigen huis aan de Frankenstraat prachtige sgraffito's ontwierp, voor op de gevel en binnen in de eetkamer en zijn voormalige kantoor.

Na een korte stop in het hotel volgde een pittige wandeling door de wijk Saint Gilles; nog meer huizen met art nouveau tablaux, w.o. de woonhuizen van Paul Hankar (1893) en van Ciamberlani (1897). Galerie Paris-Being –gehuisvest in het voormalige huis Winssinger – toont zijn hedendaagse kunst in het interieur van Victor Horta. In Restaurant Vincent was het culinair en ceramisch genieten van de typisch Belgische keuken, temidden van grote panelen van Helman (1913). Op zondagmorgen werd de villa van het Nederlandse echtpaar Van Buuren bezocht, volledig ingericht in Art Deco, een ensemble van meubels, lambrizering, stoffering en kunst, omgeven door een parkachtige tuin. Een groot contrast met de enorme Basiliek in Jette, van architect Van Huffel, strak opgebouwd met

terra cotta uit Leeds. Honderden kerkgangers vulden de grote statige ruimte, in alle levendigheid. Het bezoek aan Brussel werd afgesloten in de wijk Schaerbeek met een wandeling langs enkele huizen met panelen en sgraffito's van ca 1905. Na een heerlijke lunch in Osteria delle Stelle, eveneens in een interieur vol geschiedenis, ging de tocht naar Hemik-

sem waar nog enkele oude gebouwen staan van de befaamde tegelfabriek Gilliot en Roelants. Uiteraard bezochten we daar het Tegelmuseum in de oude Sint Bernardusabdij.

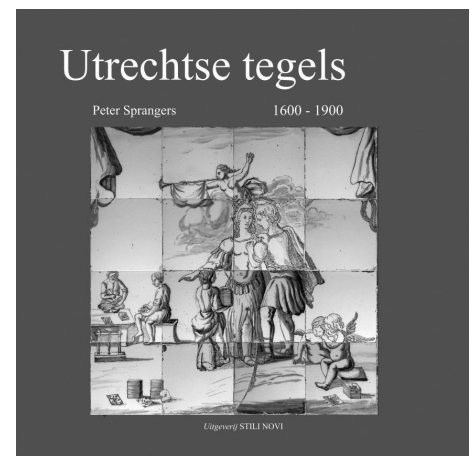
Dankzij de goede voorbereiding, een gevarieerd programma, en strak schema en een eigen bus, konden alle onderdelen (inclusief extra's) worden bezocht. Het programma was mede opgesteld door Daniel Haneke, Mario Baeck en Bart Verbrugge, die ons prima gidsten door de Belgische Art Nouveau en Art Deco. De bundel met afbeeldingen en toelichting op alle bezochte (en nog andere) panden is een handig naslagwerk en herinnering aan een rijkgevuuld weekend in goed gezelschap, met buitenwandelingen, huizenbezoek, kerkbezoek, museumbezoek, en 'op restaurant gaan', want ook in dat opzicht was het volop genieten bij onze zuiderburen.

Anne Houk de Jong

Tegelbakkerij Schillemans - supplement op artikel in Tegel 43 (2015)

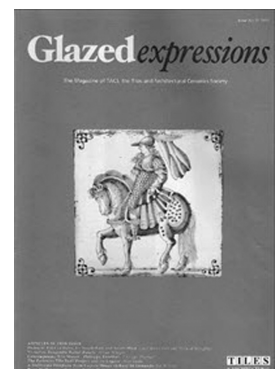
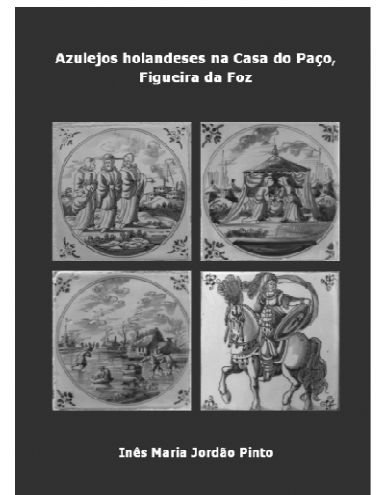
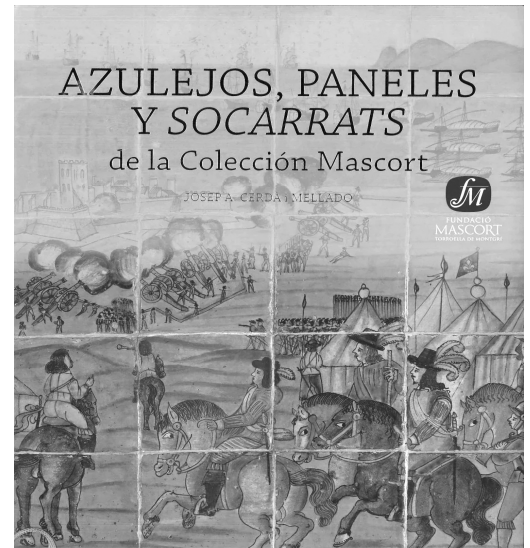
De publicatie van het boek *Utrechtse Tegels 1600 – 1900* in september 2013 heeft veel stof doen opwaaien. Het wandtegel-producerend bedrijf van Schillemans, dat voordien in de literatuur in de marge werd genoemd, kwam hierbij ook over het voetlicht. Een doorbraak. Toewijzing van tegels van ná 1855 kwam in grote lijnen nooit verder dan 'van Utrechtse herkomst' waarbij hoofdzakelijk gedacht werd aan Ravesteijn. Het bedrijf van Schillemans (1856 - 1893) telde echter in de betere jaren zelfs méér werknemers dan dat van Ravesteijn (een aantal van 40). Dankzij aanvullend onderzoek is een aantal correcties op het boek *Utrechtse Tegels* nu voor u beschikbaar via de website www.hkth.nl en deeplink naar *Utrechtse Tegels 2015*.

Peter Sprangers

Verschenen

- Joseph Antoni Cerda i Mellado, *Azulejos, Paneles y Socarrats de la collection Mascort*.
In juni 2014 verscheen deze catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in Casa Galibern te Torroella de Montgrí in Spanje. Het lijvige boek van 2.7 kg telt 350 pagina's en 700 afbeeldingen van tegels uit de collectie Ramon Mascort. De tegels zijn bijzonder goed gefotografeerd en hebben een uitvoerige beschrijving met daarbij de herkomst indien bekend. De afgebeelde tegels - vooral afkomstig uit Manises en Catalonië - omvatten de periode van Middeleeuwen tot de 20ste eeuw. De auteur Joseph Antoni Cerda i Mellado studeerde geografie en geschiedenis aan de universiteit van Barcelona. Het boek is verschenen in het Spaans met een samenvatting in het Engels.
Meer informatie: <http://www.fundaciomascort.com/>
- Maria Inês Jordao Pinto, *Azulejos holandeses na Casa do Paço, Figueira da Foz*, Universiteit Coimbra, 2013.
Deze Masterthesis is alleen online verkrijgbaar via:
<https://estudogeral.sib.uc.pt/handle/10316/24011>
- Bart Verbrugge, 'Delft Tiles Abroad De Porcelayne Fles Expansion into International Markets 1900-1940', in: *TACS Journal*, volume 20 (2014) zie: <http://tilesoc.org.uk/tacs/index.php/publications/tacs-journal/>
- Ian M Betts, 'A Delftware Fireplace from Cupola House in Bury St Edmunds, in: (2015) zie: <http://tilesoc.org.uk/tacs/index.php/publications/glazed-expressions/>

Advertenties en informatie

Voor winkels, ateliers en bedrijven is er de mogelijkheid om in het Vriendennieuws te adverteren.
Het gaat dan om 1/8 pagina, die twee keer wordt geplaatst (in februari en september).
Het tarief is 125 Euro.

Informatie voor het volgende Vriendennieuws (februari 2016) kunt u voor 20 december 2015 sturen naar Anne Houk de Jong:
ahdejong@artheritage.nl

Wenst u Vriendennieuws digitaal te ontvangen, mail dan naar markvanveen@planet.nl.

If you would like to receive the newsletter of the Friends of the Dutch Tile Museum, please send an email to markvanveen@planet.nl

Möchten Sie die Freunde-Nachrichten des Vereins digital empfangen, bitte schreiben Sie ein E-mail zu markvanveen@planet.nl

Hoog Portugees bezoek in het museum

Maandagochtend 31 augustus was de Portugese ambassadeur in Nederland, de heer José de Bouza Serrano, te gast in het Nederlands Tegelmuseum. Hij was op initiatief van Francine Stoffels door museumbestuur en directie gevraagd om een uit zijn land afkomstig tegeltableau te onthullen dat deel zal uitmaken van de vaste expositie in het museum.

Het betreffende tableau is aangeboden in mei 2011 door Portugese tegelvrienden (van de Grupo dos Amigos do Museu Nacional de Azulejo in Lissabon) aan de groep van Otterlose tegelvrienden die onder leiding van Francine dat jaar op excursie waren in Portugal.

De ontspannen bijeenkomst in Otterlo werd bijgewoond door een dertigtal aanwezigen, waaronder bestuur, staf en medewerkers van het museum, bestuursleden van de Vrienden, redactieleden van Tegel, en een flink aantal Vrienden die indertijd de Portugalreis meemaakten.

De ambassadeur werd welkom geheten door museumbestuurslid Casper de Jong. Hij stipte de historische banden tussen beide landen aan, wees op de prachtige 17^e eeuwse Nederlandse tegelvoorkomens (met makers als Jan van Oort en Willem van der Kloet) en introduceerde het Nederlands Tegelmuseum. Ook bood hij de ambassadeur enkele mooie publicaties van het museum aan. Conservator Johan Kamermans leidde de ambassadeur vervolgens rond door het museum, waarbij de Bouza Serrano zich ontpopte als een groot liefhebber van kunst en keramiek, die met relevante vragen en opmerkingen alle ruimte bood aan Johan Kamermans om zijn brede kennis van de collectie te etaleren.

Vervolgens toog het gezelschap naar de centrale ruimte waar het tableau stond opgesteld, gedrapeerd onder de Portugese vlag.

Voorafgaand aan de onthulling werd de ambassadeur opnieuw toegesproken, nu door Vriendenvoorzitter Lejo Schenk. Deze memoreerde ondermeer het belangrijke werk dat de Portugese tegelkenner dos Santos Simoes heeft gedaan voor de kennis van de Nederlandse tegel in Portugal en vooral als animator van de internationale uitwisseling. Die begon in 1969 in Noord Duitsland waar een groep internationale experts uit zes landen, waaronder de Nederlandse pioniers Jan Pluis en Pieter Tichelaar, besloot hechte banden met elkaar aan te knopen. Het was Simoes die vervolgens in Lissabon, 1971, het eerste International Symposium on Tiles organiseerde. Tragisch was dat Simoes het jaar daarop overleed, 65 jaar oud. Bijzonder was het voor de gasten in het museum om van de ambassadeur te vernemen dat hij Simoes nog persoonlijk gekend heeft.

Een mooi intermezzo van Schenk's toespraakje was ook het in melodieuze Portugees voorgedragen gedicht, couplet uit de Fado dos Azulejos van Carlos do Carmo. Schenk memoreerde vervolgens dat de twee door Francine georganiseerde Portugalreizen hebben bijgedragen aan stevige contacten en wetenschappelijke uitwisseling tussen onze musea, conservatoren, onderzoekers, verzamelaars en liefhebbers. Vervolgens wijdde hij nog enkele woorden aan de herkomst van het tableau, een samengesteld paneel van 42 tegels, vermoedelijk gemaakt in de Real Fabrica de Louca in Lissabon. Waarna de ambassadeur de vlag van zijn land opvouwde, en het gezelschap onder het genot van een lunchhapje en drankje het geschenk bewonderde en verder werkte aan de vriendschappen.

(In het komende nummer van het jaarboekje Tegel zal het paneel worden afgebeeld).

KELLY WITTEVEEN RESTAURATIE & DECORATIE

*Specialist in Conservatie en Restauratie
van keramiek en glas*

Sperwer 8
7132 EM
Lichtenvoorde

+31 (0)6 - 21 92 63 53
info@restauratiedecoratie.nl
www.restauratiedecoratie.nl

Antieke Tegels De Duif Heino

www.antieketegelsdeduif.net

Piet Borghardt
Tel +31 (0)572 355022
Mob. 06 3050 4723
borghardt@hetnet.nl

Nederlands
Tegelmuseum

**Vrienden van het Nederlands Tegelmuseum
krijgen op vertoon van de vriendenkaart
10% korting op aankopen in de museum-
winkel, met uitzondering van boeken.**

VHOK
A01911
koninklijke
vereniging van
handelaren in
oude kunst
in nederland

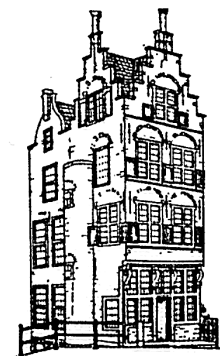
FRIDES LAMÉRIS

KUNST- EN ANTIKHANDEL V.O.F.
GLAS & CERAMIEK

*Tegel met een
voorstelling van
een vogel.
Veelkleurig.
1625-1650*

NIEUWE SPIEGELSTRAAT 55
1017 DD AMSTERDAM
TELEFOON: 020-6264066
TELEFAX: 020-6265893

KOOS ROZENBURG ANTIQUITEITEN

*Spec. tegels en delfts blauw
uit de 17e en 18e eeuw*

*ook: vroeg ijzer,
meten en wegen,
oude schaatsen*

DELFT
MARKT 2
2611 GT
015 2147828

KRAMER KUNST & ANTIEK IN- EN VERKOOP VAN ANTIEKE EN NIEUWE TEGELS

PRINSENGRACHT 807 / 1017 KA AMSTERDAM
+31(0)20 626 11 16 / INFO@ANTIQUE-TILESHOP.NL
WWW.ANTIQUE-TILESHOP.NL

DE HOLLANDSE TEGEL

Wij delen graag met u onze hobby en passie: inkoop, verkoop
en ruilen van 17^e eeuwse tegels en antiek, wij vervaardigen
tegel- en tegeltableau lijsten en inlijstingen.

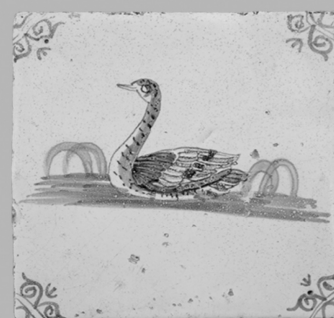

Wij komen desgewenst vrijblijvend bij u thuis,
graag tot ziens, J. Lokken & B. Ausema, Borger, Drenthe.
website: www.dehollandsetegel.nl, **bellen:** 06 37407392
mailen: dehollandsetegel@outlook.com

ROB MICHIELS AUCTIONS

**BIJZONDERE VEILING
11 & 12 OKTOBER 2015**

**KIJKDAGEN:
3 - 10 OKTOBER 2015
VAN 10U. - 20U.**

MOOIE COLLECTIE ANTIEKE
TEGELS EN ANDERE KERAMIEK

GENTHOF 9, 8000 BRUGGE, BELGIË, +32(0)473713668
INFO@ROBMICHIELS.COM, WWW.ROBMICHIELS.COM

